

FATMIR
GJATA

vepra
letrare 9

E

BLIOTEKA

SHTETIT

GJIROKASTËR

Personazhet

BABË DUDË KARBUNARA

LLAMBI OPINGARI

LOLI – i biri

ZOICA – e bija

VASIL PRIFTI – bujk i pashës

PETRITI – i biri

TEFIK VENDRESHA – kaçak

PASHA I BERATIT

HAXHI ADIL BEU – ministër turk

ZIJA BEJ EFENDIU – mytesarifi i Beratit

ROJA E PASHËS

ZARIFI

TURKU

FSHATARI

NXËNËS, USHTARË, TË BURGOSUR, KRYENGRITËS ETJ.

(Ngjarja zhvillohet në vigjilien e Shpalljes së Pavarësisë.)

AKTI I PARË

Tabloja e parë

Një dhomë e thjeshtë karakteristike beratasë. Dëgjohej melodia e këngës së katër trimave beratasë «Një zi e madhe ka rënë...» e përzier me melodinë e këngës patriotike: «O djem, o luftëtarë, o bijt' e Skënderbeut». Në dhomë janë babai e fëmijët, Llambi dhe Zoica. Babai pi kafën te dritarja. Vajza rregullon dhomën.

LLAMBI – Ç'u vonua kaq shumë ky djalë?!

ZOICA – Ku e dërgove qëmenatë, baba?

LLAMBI – Osmanllinjtë e dreqit! I kanë mbushur rrugët me ushtarë. Na e mbyllën edhe pazarin. Se ku do të hajë ky millet, një zot e di!

ZOICA – Mos i bëjnë gjë Lolit?!

LLAMBI – Jo, moj bijë. S'kanë ç'i bëjnë. E dërgova gjer në xhokaxhihane të marrë veglat. S'ngryset pa punë tërë kjo ditë. Pastaj në shtëpi s'kemi gjë prej gjëje. Pa nesër duhet të paguaj edhe këstin e taksës. Dreqi e mori! Kushedi se ç'kanë ndër mend të bëjnë në Aziz pasha me mytesarifin! S'i kanë marrë kot këto masa.

ZOICA – (Pas një pauze, lexon abetaren.) Në-na! Ba-bal At-dhe-u!

LLAMBI – Ç'bën ashtu?

ZOICA – (E mbyll shpejt abetaren.) Asgjë! Pashë abetaren dhe m'u kujtua Babë Duda. A do të vijë sot të japë mësim?

LLAMBI – Kur ka munguar ndonjëherë Babë Duda? (Troket porta.) Erdhi më në fund. Ç'u vonove kaq shumë, more djalë?!

ZOICA – (Pasi ka dalë për të hapur derën.) S'është Loli, baba. Janë shokët e tij. Urdhëroni! (Hyjnë tre djem.)

DJEMTË – (Njëzëri.) Mirëmëngjes, xha Llambi!

LLAMBI – Mirëmëngjes, djem!

DJALI I – S'paska ardhur Babë Duda?

DJALI II – Më duket se erdhëm shpejt. Të prishëm rehatin, xha Llambi. Na fal!

LLAMBI – S'ka gjë, bijtë e mi. Uluni!

DJALI III – Loli po fle?

LLAMBI – E ka zënë gjumi në rrugë, duket. E dërgova gjer në dyqan të më sjellë ca vegla dhe akoma s'po duket të vijë! Po, pa më thoni: ç'morët vesh gjë? Përse u mbyll pazari? Ç'është gjithë kjo ushtri që ka pllakosur qytetin?

DJALI I – Flitet se vjen një njeri i madh nga Stambolli.

DJALI II – Haxhi Adil beu...

LLAMBI – Haxhi Adil beu?!... Ai është ministër i Punëve të Brendshme të Perandorisë Turke. Babë Duda më ka thënë se ka ditë që ka ardhur në Shqipëri.

DJALI – (Me ironi.) Vjen të shohë mrekullitë e Beratit, mejhanet që shtrihen nga Baba Tomori e gjer këtu, në të dyja anët e Osunit.

DJALI II – (Me ironi.) E ka marrë malli për kalanë Haxhi Adilbeun!

DJALI I – E ka marrë malli zotërinë e tij për ndonjë plumb... kokës.

LLAMBI – Babë Duda thotë se qëllimi i ardhjes së tij, është që të na qetësojë pakëz, të na gënjejë me të mirë dhe, po s'i doli gjë, të na kërcënojë, të na burgosë, të na nënshtrojë.

DJALI I – Të hipë këtu Haxhi Adil beu e të shohë Stambollin! (Qeshin. Ndërkaq bien pushkë. Qielli

skuqet. Të gjithë afrohen te dritaret. Një zë nga jashtë thërret i alarmuar.)

ZËRI – Zjarr! Zjarr! Zjaaarr!

LLAMBI – Ku ka rënë ky zjarr?!... A, qenka në Kala!

DJALI II – Më duket se janë shtëpitë e Kristo Opingarit!...

LLAMBI – Jo. Shtëpitë e Kriatos janë më lart.

DJALI III – Bre! Sa zjarr i madh! Flakët mbulojnë qie-llin. Duket sikur digjen mullarë me bar...

DJALI II – Mos janë ushtëresat e turqve?!

DJALI III – Ty të lumtë goja! Të përvëlohen turqit si minjtë!

LLAMBI – Ushtëresat janë poshtë ullinjve. Djem, ka rrezik të digjet tërë Kalaja. S'kam parë zjarr të tillë!

(Porta troket fort. Zoica vrapon për ta hapur. Hyn Loli me torbën e veglave në sup. Është nxirë nga tymi dhe përzhitur pak në duar.)

LOLI – Baba! Po digjen shtëpitë e Babë Dudë Karbunarës! *(Heshtje e zgjatur.)*

LLAMBI – Po njerëzit a shpëtuan?! Ty të pyes, a shpëtuan Baba, e ëma?!

LOLI – Shpëtuan. Nënë plakë ia nxora unë nga flakët. Me atë pak zë që kishte, thërriste: «A, kur s'kam këllqe, pa dija unë t'i përvëloja turqit me vaj të valuar!»...

LLAMBI – *(Sheh duart e Lolit të përzhitura.)* Bjer vaj, Zoicë! Shpejt!... S'ka gjë, o bir i babait! Një përzhitje e voaël. *(Zoica sjell shishen me vaj dhe ia lyen duart vëllait.)* Po ndonjë plaçkë, a shpëtoi i ziu Babë?

LOLI – Vetëm rrobat e trupit.

DJALI I – Po gazetatat e librat?!

DJALI II – Po abetaret?!

LOLI – Asgjë! Mbetën vetëm katër muret...

DJALI III – I shkreti Babë!

LLAMBI – I mjeri, thuaj! Po mirë, o bir, më trego, si ra ky zjarr në ato shtëpi kalaje, ndërtuar vetëm me gurë e llaç?!

LOLI – Thanë nga pakujdesia...

LLAMBI – Si kështu?! Babë Duda gjithnjë ka qenë i kujdesshëm!

LOLI – Kështu thanë. O xhaku s'ishte fshirë që në kohën e sulltan Muratit. I mjaftoi një shkëndijë, që të merrte flakë...

LLAMBI – S'e besoj kurrën e kurrës! T'jua them unë, troç. 'la dogjën shtëpinë ministri i Punëve të Brendshme të Turqisë, Aziz pasha dhe kryetari i fesë, Dorothea!... Po, shkojmë, more djem! Mbase shpëtojmë gjë.

DJEMTË – (Njëzëri.) Shkojmë!

LOLI – Është e kotë, vëllezër. Çdo gjë u përvëlua!
(Troket porta fort dhe hyn Djali IV.)

DJALI IV – Vëllezër, Babë Dudën e arrestuan!

LLAMBI – E arrestuan?! Kush të tha?

LOLI – E pe vetë ti?

DJALI IV – E pashë midis dy kriminelëve të Azis pashës. Pastaj u bashkuan me ta edhe katër ushtarë dhe e vunë në mes.

LOLI – Ua tregoj unë pashës dhe ushtarëve të tij. (Del.)

LLAMBI – Loli!... Loli!

TË GJITHË – Loli!... Ku vetë!... Kthehu!

LLAMBI – Këtë djalë e kam si furtuna. O Loli!... Po dale, more djalë, se po vij edhe unë. Më ngadalë, se s'të arrij dot! Eh, ç'u plaka! Dreqi e mori edhe këtë pleqëri! Zoicë, më s'll xhaketën dhe opingat!... Sa shumë e do Babë Dudën, more bir!

DJALI I – Babën e duam të gjithë, xha Llambi. Prandaj e thërresim babë. Për të edhe ne hidhemi në zjarr. Ai është mësuesi ynë i gjuhës shqipe. Po na hap sytë. Po na tregon rrugën e vërtetë të lirisë...

LLAMBI – Keni të drejtë, o djemtë e xha Llambit! Gjithë Berati e do Babë Dudë Karbunarën. Të gjithë e duan dhe e nderojnë.

DJALI I – Jo të gjithë, xha Llambi. Ka që nuk e duan...

DJALI II – Ka që e urrejnë aq shumë, sa ta pjekin të gjallë...

LLAMBI – E kush na qenkan këta?

DJALI I – Osmanllinjtë, Aziz pasha e bejlerët e vendit, mitropolit Dorothea e Fanari. Ata të gjithë e kanë halë në sy. Po ju prindërit tanë e thoni një fjalë, xha Llambi: «Kur armiku s'të do, domethënë se je në rrugë të drejtë.» A po e kam gabim?!

LLAMBI – Ashtu është, o djemtë e xha Llambit. Kështu thotë gjithnjë edhe Loli im! Babës do t'i bëhej zemra mal po t'ju dëgjonte që flisni kështu për të. Babë Dudë Karbunara është në rrugë të drejtë, more djem. Në rrugën e zotit e të popullit. Prandaj edhe tërë vegjelia e quajnë me dashuri e respekt të thellë Babë. Tani shkojmë! Ja edhe unë u vësua. Duhet ta ndihmojmë me ç'të mundemi. Mbase e shpëtojmë. Jo mbase, po duhet të ngremë gjithë popullin dhe ta shpëtojmë patjetër. Patjetër duhet ta shpëtojmë! Prandaj mësimi i sotëm shtyhet për një ditë tjetër. Do t'ju lajmërojë Loli vetë. Kur të l'rohët Baba...

(Bëhen gati të dalin. Troket porta. Hyn Babë Dudë Karbunara dhe të gjithë shtangin.)

TË GJITHË – *(Njësëri, të gëzuar.)* Mirëmëngjes, Babë!
BABË DUDA – *(Pas një pauze, i gëzuar edhe ai.)* Mirëmëngjes, o trëndafila me vesë! *(Ë zënë për krahu dhe e ulin në divan me shumë kujdes.)* Mungon njeri. Ku është Loli?

LLAMBI – Na thanë se të arrestuan, o Babë. Ja, ky çuni na e solli lajmin. Me të dëgjuar këtë kob, Loli shkoi. Tani, pas t'j, po vinim edhe ne...

BABË DUDA – A është djegur shumë Loli?!

LLAMBI – Pa rrezik... Epo, të rroshe vetë, Babë. Malli vihet përsëri. Njeriu s'bëhet më, po iku! Shtëpia ime është jotja! Mirë se më erdhe!

DJALI I – Edhe shtëpia ime, është jotja, babë!

DJALI II – Edhe jona, e Xhokaxhinjve...

DJALI III – Edhe jona, e Gornicarëve...

DJALI IV – Edhe jona, Babë Dudë, gjithë Mangalemi!

BABË DUDA – Të rroni ju, o stërnipërit e Skënderbeut! Jua shpërblefsha këtë të mirë, siç e meritoni, me tërë bukuritë e rinisë! Mua s'më vjen keq për

shtëpitë që m'i dogjën. Më vjen keq vetëm për Shqipërinë që është e robëruar. Ja, zjarri i shtëpive u shua. Kurse mua m'u shtua zjarri këtu në gji, zjarri i dashurisë për mëmëdheun, për vegjëlinë, për gjuhën tonë amëtare, për ju, o trima, që jeni shpresa e Shqipërisë. Pa m'u shtua edhe flaka e urrejtjes për osmanllinjtë, për Aziz pashën, për ministrin e Punëve të Brendshme turke Haxhi Adil beun, për Dorothe të që shtypin e përçajnë shqiptarët. Këta tiranë kujtojnë se, duke na vënë zjarrin, do të na trembin, do të na zimbrapsin e do të na gjunjëzojnë. Po shqiptarët kurrë nuk janë gjunjësuar, o trima, e kurrë nuk do të gjunjëzohen, o trëndafila me vesë! (*Hyn Zoica me tilxhanët e kafes. Baba e merr dhe uron.*) Më rrofsh, moj gjeraqinë! Gëzuar, o Llambi Opingari, në dasmën e Lolit e të çupës! Gëzuar, o djemtë e mbarë të Beratit tonë të bukur! (*Llambi e djemtë e urojnë. Pauzë.*)

DJALI I – Babë, gjithë shtëpia u dogj?!

BABË DUDA – Po, more bir, veç gurëve.

DJALI I – Po ndonjë libër a gazetë nuk shpëtove?

BABË DUDA – S'mbeta pa hiç, jo. (*Nxjerr nga xhepat libra e abetare. Djemtë ia rrëmbejnë.*) Lexojini, ju pastë Baba! Mësojini! Përhapini! Janë librat e shenjtë të gjuhës sonë të ëmbël. Ata armiqtë nuk i djegin dot. Shtëpitë mund të na i shkretojnë, ne mund edhe të na vrasin, po këtyre të uruarve s'kanë ç't'u bëjnë! Edhe në i groposshin, këto mbledhin rrufetë. Dhe kur bien rrufetë, populli, domosdo, ngrihet në këmbë për të shpëtuar mëmëdheun!... Ja Naimi ynë i madh! Pa dëgjoni ç'shkruan?! (*Lexon vargjet: Ditët e mira/ Paskëtaj vijnë/ Lum kush të rrojë/ Ta shohë zonjë!*) Bukur, ë!

DJEMTË – Shumë! Shumë!

BABË DUDA – Këto janë letra që më kanë ardhur nga Korça, nga Vlora, Myzeqeja, Fieri, nga Poshnja, nga Paftali, edhe nga Gjakova e gjakut. Gjithandej djemtë si ju mësojnë fshehurazi. Çdo gjë

mund të na e ndalojnë armiqtë: bukën, ujin, se i kanë në duart e tyre. Po kurrë të drejtën për të mësuar gjuhën tonë e për të luftuar për lirinë e Shqipërisë. Këtë, kurrë... kurrë s'na e ndalojnë dot!... Hajt, pra, ju pastë baba! Nxirrni defterët, kalemat, abetaret e shenjta!... A e keni nxënë mësimin?

TË GJITHË – Po, babë!

BABË DUDA – Të mos e humbim kohën, se është flori. Fillojmë! Gjer më sot kemi mësuar shkronjat dhe me to kemi formuar fjalë. Tani do të mësojmë se si bashkohen fjalët e krijojnë fjali. Të na thotë Loli një fjalë!... Harrova. Lolin s'e kemi këtu... Do të vijë ai, patjetër do të vijë!... Atëherë na e thuaj një fjalë ti, Petrit?

DJALI IV, PETRITI – *(Pasi mendohet gjatë.)* Atdheu!

BABË DUDA – Shumë mirë! Atdheu! Shkruajeni këtë fjalë. Atdheu! *(I kontrollon, ndërsa nxënësit murmurisin fjalën.)* Ashtu, ju pastë Baba! Ta bashkojmë tani me fjalë të tjera. Shkruani «ynë». *(I kontrollon i kënaqur.)* Veçojeni fjalën! Shkruajeni veç... Veç! Ashtu. Shumë mirë! Vazhdoni: «është»... *(I kontrollon. U përkëdhel flokët.)* Bukur! Ju lumtë!... Pra, keni shkruar: Atdheu ynë është...

TË GJITHË – Shqipëria!

BABË DUDA – Bukuri! Atdheu ynë është Shqipëria! Ta këndojmë këtë fjali të gjithë së bashku.

TË GJITHË – *(Lexojnë.)* Atdheu ynë është Shqipëria!

BABË DUDA – *(Pas një pauze, i menduar.)* Shqipëria! Unë them se është vendi më i lashtë në Evropë, jo si vend, po si popull. Ja, edhe Berati ynë është ndër qytetet më të lashta. Ka qenë dikur qendër ekonomike e fisit ilir të Dasaretëve që banonin në këto male e pyje. Emrin e parë nuk e njohim akoma. Shkrimtarët antikë e kanë quajtur Antipatrea. Më vonë, në kohën e Bizantit, u quajt Pulkeriopolis e pastaj Berat. Edhe themelet e kallasë i kanë hedhur ilirët në shekullin e katërt para Krishtit. Pastaj i rindërtoi një mijë e treqind vjet

më parë perandori bizantin Justiniani. Në shekullin e 13 vuri dorë zoti i Epirit, Mihal Engjëll Komneni. Atëherë vetëm në kala kishte 40 kisha si ajo e Villahernës dhe e Shën Triadhës. Pastaj erdhën Osmanllinjtë dhe e dëndën Beratit me xhami, si ajo e Bajazitit II, e Plumbiçit, e Beqarit. Erdhën... e kush nuk erdhi?! Po armiqtë lanë kockat e ne mbetëm gjallë, shqiptarë safi, me gjuhën tonë të bukur, të ëmbël si mjalti e të rreptë si shpata!... (Fjalën e Babë Dudës e ndërpret një trokitje e fortë në portë. Hyn Vasili.)

VASIL – Kalimera!

BABË DUDA – Kalimera e ka vendin në Greqi, o Vasil. Jo këtu. Këtu është Shqipëri. Na thuaj «mirëmëngjes!»

VASIL – Mirëmëngjes!

BABË DUDA – Kështu, de! Mirëmëngjes, o trandafil me vesë! Dhe tani urdhëro e fol. Përse ke ardhur?

VASIL – Për këtë kopuk që ka ikur nga shtëpia pa gdhirë. (Të birit, njërit prej djemve.) Edhe më gënjeve, ihë?! Pizeveng! Më the se do të vije në kishë për t'u falur! Kjo paska qenë kisha jote, shtëpia e Llambi Opingarit, me prift Babë Dudë Karbunarën! Turp të kesh! Ngrehu, edepsëz! Pas meje!

BABË DUDA – Qetësohu, o Vasil Pifti, o njeriu i mirë i tokës! Qetësohu njëherë, o bujk i mirë dhe i mjerë! Që të ka gënjyer, s'ka bërë mirë yt bir. (Djalit të Vasilit.) Herë tjetër, mos e gënje tët atë, more trim! Thuaji të drejtën: Do të vete të mësoj gjuhën e mëmës, shqipen!

DJALI IV – Ia them, o Babë, po ai përsëri nuk bindet e nuk më lejon.

BABË DUDA – E përse?

DJALI IV – Ku di unë! Le ta thotë vetë!

VASIL – A, zoti Jorgji, zoti Jorgji! Edhe unë habitem se si të është ndërruar emri dhe të është bërë Babë Dudë! E dije, pra, se po na i merr djemtë më qafë! Qeveritari, mytesarif Zija bej efendiu, e ka ndaluar gjuhën shqipe, kurse zotrote po ua mëson